

Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie

Katedra i Zakład Pielęgniarstwa

Kierownik prof. dr hab. n. med. i n. zdr. Elżbieta Grochans

ul. Żołnierska 48, 71-210 Szczecin

tel. +48 91 48 00 910, fax +48 91 48 00 905, e-mail: zpropnp@pum.edu.pl

Szczecin 2022-05-23

Recenzja

**Rozprawy doktorskiej mgr Eweliny Cichoń pt. „Poznawcze i biologiczne determinanty skuteczności mechanizmu tłumienia. Rola metapoznania i temperamentu w intensywności doświadczania intruzji myślowych”,
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Remigiusza Szczepanowskiego**

Ocena wyboru tematu

Objawy w postaci intruzji, np. natrętne myśli, odgrywają istotną rolę w obrazie psychopatologicznym wielu zaburzeń psychicznych takich jak depresja, zaburzenia lękowe, zaburzenia obsesyjno-kompulsywne, zaburzenia stresowe pourazowe, ostre zaburzenia stresowe, zaburzenia dysocjacyjne, zaburzenia odżywiania, czy też uzależnienia. Objawy te powszechne są również u osób z chorobami somatycznymi, takimi jak choroby nowotworowe czy choroby układu krążenia. Intruzje znacząco obniżają jakość życia chorych, a także są predyktorem gorszych wyników procesu leczenia. Intruzje myślowe występują także w populacji osób bez zaburzeń psychicznych. Liczne badania dowiodły, że osoby zdrowe również doświadczają niechcianych, uporczywych myśli. Różnice między populacją ludzi zdrowych a populacją kliniczną dotyczą częstości, intensywności oraz konsekwencji doświadczania intruzji.

Na nasilenie intruzji wpływ mają zewnętrzne bodźce wyzwalające, stres, dysforyczny nastrój oraz uwarunkowania osobowościowe. Dodatkowo modele poznawczo-behawioralne sugerują, że istotne jest znaczenie, jakie jest przypisywane myślom, ponieważ wyraźnie zwiększa ono częstość występowania intruzywnych myśli. Nadawanie nadmiernego znaczenia intruzjom związane jest z przekonaniem o konieczności kontroli doświadczanych myśli, obawami,

że mogą mieć one konsekwencje w rzeczywistości i poczuciem odpowiedzialności za ich wystąpienie. Kolejnym czynnikiem, który rozpatruje się jako przyczynę zwiększenia nasilenia intruzywnych myśli jest wysiłek włożony w kontrolowanie tych doświadczeń.

Do mechanizmów obronnych, których celem jest „zwalczanie” niepożądanych i niechcianych informacji zalicza się między innymi tłumienie i wyparcie. W ramach tych mechanizmów procesy poznawcze ukierunkowane są na odrzucanie i utrzymywanie poza świadomością informacji niepożądanych i/lub związanych z lękiem.

Wyniki badań i modele teoretyczne dotyczące skuteczności tłumienia są rozbieżne. Część badaczy wskazuje na adaptacyjność tłumienia. Z drugiej zaś strony, wskazuje się na tłumienie jako przyczynę powstawania objawów psychopatologicznych, z uwagi na paradoksalne efekty tłumienia, które prowadzą do częstszego doświadczania intruzji.

Stąd uważam, że wybór tematu był bardzo trafny, a podjęty problem jest aktualny i mieści się w dyscyplinie nauk o zdrowiu.

Ocena formalno-redakcyjna

Przedstawiona do oceny praca ma układ typowy dla dysertacji doktorskiej, zawarta jest na 175 stronach komputeropisu, łącznie z załącznikami. Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, została zachowana właściwa proporcja poszczególnych elementów. Wstęp jest częścią pierwszą, przedstawia założenia teoretyczne poruszanej problematyki. Kolejna część, to konceptualizacja badań własnych, część trzecią stanowi materiał empiryczny, obejmujący wyniki badań, dyskusję i wnioski. Praca zawiera również wykaz wykorzystanego piśmiennictwa, tabel i rycin, streszczenie w języku polskim i angielskim oraz załączniki zawierające wykorzystane w pracy narzędzia badawcze i wzory zgód na udział w badaniu. Piśmiennictwo stanowią 322 pozycje dobrane do treści pracy w sposób prawidłowy. Większość, bo prawie 90% to pozycje anglojęzyczne, niestety 41% z nich pochodzi z różnych lat poprzedniego wieku. Wykluczając pozycje źródłowe jest to mimo wszystko dość duża ilość, tym bardziej, że jest niekiedy cytowana z aktualnymi pozycjami.

Edytorsko praca jest staranna, czytelna, ilustrowana rycinami i tabelami. Poszczególne części są koherentne i zgodne z ich tytułami. Treść pracy zgodna jest z tytułem dysertacji.

Ocena merytoryczna

W części teoretycznej Doktorantka przedstawiła w sposób bardzo interesujący zagadnienia dotyczące tematu badań. Wyjaśniła, opierając się na bogatym piśmiennictwie różne koncepcje i definicje intruzji, opisała mechanizm tłumienia niepożądanych odczuć

i myśli uwzględniając historię koncepcji, przedstawiła efektywność tłumienia w badaniach empirycznych. Kolejno wyjaśniła związki pomiędzy tłumieniem, metapoznaniem i intruzjami oraz różnice indywidualne wynikające z temperamentu, a także porównała temperament, metapoznanie oraz intruzje. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie do wyjaśnienia założeń teoretycznych bardzo bogatego piśmiennictwa i zaprezentowanie licznych opinii, koncepcji i założeń różnych badaczy.

Podsumowując tę część pracy, stwierdzam, że napisana jest ona ze znanstwem zagadnień podjętej problematyki, które zostały opisane obszernie i niezwykle ciekawie.

Konceptualizacja badań własnych i opis procedury badawczej stanowią kolejne rozdziały. Celem badań było określenie poznawczych i temperamentalnych determinantów dysfunkcji tłumienia natrętnych myśli. Analizowano relacje między cechami temperamentu, skłonnością do tłumienia, procesami metapoznawczymi a nasileniem się intruzji.

Założono, że dysfunkcyjne metapoznanie, obejmujące nieprawidłowe przekonania metapoznawcze i strategie kontroli myśli, mogą pełnić rolę mediatora między skłonnością do tłumienia i cechami temperamentu a doświadczaniem natrętnych myśli.

Proces badawczy został bardzo solidnie zaplanowany. Uwzględniono cztery badania w celu weryfikacji założeń. Były to badania o charakterze korelacyjnym, w ramach których sformułowano następujące główne problemy badawcze i założenia:

Badanie nr 1: Czy dysfunkcyjne przekonania metapoznawcze pośredniczą w relacji między tłumieniem a nasileniem się natrętnych myśli?

W ramach tak postawionego problemu badawczego założono, że tłumienie nasila natrętne myśli poprzez (1) pozytywne przekonania dotyczące zamartwiania się, (2) negatywne przekonania o myślach dotyczących braku kontroli i zagrożenia, (3) negatywne przekonania dotyczące konsekwencji braku kontroli nad myślami oraz (4) niższą pewność poznawczą.

Badanie nr 2: Czy strategie kontroli myśli, takie jak samokaranie, dystrakcja, zamartwianie się, regulacja społeczna, ponowna ocena pośredniczą w relacji między tłumieniem a nasileniem się intruzywnych myśli?

W tym przypadku założono, że: (1) tłumienie nasila natrętne myśli poprzez stosowanie samokarania i zamartwiania się; (2) tłumienie obniża nasilenie natrętnych myśli poprzez korzystanie z dystrakcji, kontroli społecznej i ponownej oceny jako strategii kontroli.

Badanie nr 3: Czy dysfunkcyjne przekonania metapoznawcze pośredniczą w relacji między cechami temperamentu a nasileniem się natrętnych myśli?

Założono, że negatywne przekonania o myślach dotyczących braku kontroli i zagrożenia pośredniczą w relacji między cechami temperamentu, takimi jak reaktywność emocjonalna, perseweratywność i zwawość a nasileniem natrętnych myśli.

Badanie nr 4: Czy strategie kontroli myśli pośredniczą w relacji między cechami temperamentu a nasileniem się natrętnych myśli?

Założono, że reaktywność emocjonalna i perseweratywność nasila natrętne myśli poprzez częstsze stosowanie samokarania i zamartwienia się oraz rzadsze wykorzystywanie dystrakcji, natomiast zwawość osłabia natrętne myśli poprzez rzadsze stosowanie samokarania i martwienia się oraz częstsze wykorzystywanie dystrakcji.

Badania zostały przeprowadzone w Uniwersytecie Humanistycznospołecznym w Filii we Wrocławiu, w Dolnośląskiej Szkole Wyższej oraz w Politechnice Wrocławskiej. Badaniami objęto studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Doktorantka ustaliła kryterium włączenia, którym był wiek 18-60 lat. Osoby w innym wieku, a także te, które deklarowały w historii choroby zaburzenia psychiczne lub neurologiczne zostały wyłączone z badań. Warunkiem uczestnictwa było wyrażenie świadomej zgody na udział w badaniu. Respondenci zostali poinformowani o przebiegu badania oraz prawach, wynikających z uczestnictwa w badaniu naukowym. Badanie było dobrowolne, a uczestnicy zostali zapewnieni o anonimowości i poufności zbieranych informacji. Ochotników uprzedzono o przybliżonym czasie trwania badania i możliwości rezygnacji z udziału w dowolnym momencie, bez podania przyczyny i poniesienia jakichkolwiek konsekwencji związanych z przerwaniem badania. Uczestnicy zostali poinformowani, że badanie dotyczy osobowości i poznawczych aspektów funkcjonowania człowieka. Taka forma przebiegu badań świadczy o dużej dojrzałości naukowej mgr Eweliny Cichoń.

Na pracę składają się cztery badania, oznaczone przez Doktorantkę odpowiednimi numerami. Każde badanie zostało opisane oddzielnie przez Doktorantkę, a opis zawiera cele badania oparte na założeniach teoretycznych, ustalone pytania badawcze oraz hipotezy. Kolejno Autorka prezentuje założenia modelu przewidywanych zależności między zmienną niezależną, mediatorami i zmiennymi zależnymi. Prezentuje to również w formie graficznej. Kolejną częścią każdego badania jest opis grupy badanej, a także bardzo szczegółowe opisy narzędzi badawczych wykorzystanych w konkretnym badaniu. W dalszej części Doktorantka prezentuje wykorzystane metody, procedurę badawczą oraz założenia analizy statystycznej uwzględniającej diagram analizy mediacji. Kolejno Doktorantka przedstawia wyniki danej części badań własnych. W badaniu pierwszym wzięło udział 213 studentów o średniej wieku 26,57 lat (SD =8,42). W drugim uczestniczyło 328 respondentów w wieku między 18 a 57

r.ż., o średniej wieku 26,81 (SD = 7,67). Trzecie badanie zostało przeprowadzone wśród 206 respondentów o średniej wieku 26,37 (SD = 8,27). Badanie nr 4 przeprowadzono w grupie 200 osób o średniej wieku 26,30 lat (SD = 8,16).

Do badań wykorzystano standaryzowane narzędzia badawcze:

Do badania nr 1 – Kwestionariusz Przekonań Metapoznawczych (MCQ) do pomiaru dysfunkcyjnych przekonań metapoznawczych jako mediatorów relacji między tłumieniem a nasileniem intruzji oraz polską wersję Skali tłumienia myśli (WBSI), (ang. *White Bear Suppression Inventory*) do pomiaru zmiennej niezależnej (tłumienie) i zmiennej zależnej (intruzje).

Do badania nr 2, w celu oceny skłonności do tłumienia i nasilenia się intruzji myślowych zastosowano Skalę tłumienia myśli (WBSI). Wykorzystano również polską wersję kwestionariusza Kwestionariusza Kontroli Myśli (TCQ), (ang. *Thought Control Questionnaire*) do oceny strategii kontroli myśli jako zmiennych pośredniczących w relacji między tłumieniem a intruzjami.

Do badania nr 3, w celu weryfikacji zależności między cechami temperamentu, przekonaniami metapoznawczymi oraz intruzjami, wykorzystano trzy narzędzia badawcze: Kwestionariusz Przekonań Metapoznawczych MCQ, który pozwolił na ocenę przekonań metapoznawczych, Formalną Charakterystykę Zachowania – Kwestionariusz Temperamentu (FCZ-KT) autorstwa Jana Strelaua i Zawadzkiego do oceny cech temperamentu w ujęciu Regulacyjnej Teorii Temperamentu oraz polską wersję Skali tłumienia myśli WBSI.

Do badania nr 4, w celu weryfikacji modelu mediacji, wykorzystano trzy kwestionariusze: Formalną Charakterystykę Zachowania – Kwestionariusz Temperamentu (FCZ-KT), polską wersję Kwestionariusza Kontroli Myśli (TCQ) autorstwa Wellsa i Davisa oraz podskalę intruzji z polskiej wersji Skali tłumienia myśli WBSI.

Badania zostały zrealizowane z zastosowaniem odpowiednich metod statystycznych umożliwiających opracowanie i interpretację danych. W celu weryfikacji zależności między cechami temperamentu, strategiami kontroli a nasileniem intruzji, wykorzystano model równoległej mediacji wielokrotnej (ang. *parallel multiple mediation model*), wykorzystując narzędzie makro (PROCESS) dla programu SPSS. Efekty bezpośrednie oraz pośrednie w modelu mediacji z wieloma zmiennymi niezależnymi i wspólnym mediatorem zostały oszacowane za pomocą procedury Makro (PROCESS) przeznaczonej dla programu SPSS.

Na przeprowadzenie badań uzyskano zgody Komisji ds. Etyki Badań Naukowych II Wydziału Psychologii SWPS we Wrocławiu oraz Uczelnianej Komisji ds. Etyki Badań

Naukowych w Dolnośląskiej Szkole Wyższej Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu (nr KB-805/2018).

Na szczególną uwagę zasługuje fakt bardzo dobrego przygotowania warsztatu badawczego i wykorzystania odpowiednich metod i narzędzi, co świadczy to znajomości tematyki badawczej przez Doktorantkę. Zastosowanie odpowiednich narzędzi, bardzo dobrze dobranych testów statystycznych przyniosło interesujący poznawczo i bardzo ważny ze względów praktycznych materiał badawczy.

Najważniejsze wyniki badania nr 1 wskazują, że dysfunkcjonalne przekonania metapoznawcze w postaci negatywnych przekonań o myślach dotyczących braku kontroli i zagrożenia (MCQ2) stanowiły istotny czynnik pośredniczący w relacji pomiędzy tłumieniem a doświadczaniem intruzji. Wyniki równoległej analizy mediacji w badaniu nr 2 wielokrotnej wskazywały na to, że skłonność do tłumienia niechcianych myśli była związana z nasileniem się intruzji przez korzystanie z takich strategii kontroli myśli jak samokaranie i martwienie się. Natomiast istotny efekt pośredni dystrakcji wskazywał, że tłumienie poprzez rozpraszenie uwagi było związane z mniejszym nasileniem intruzji. W badaniu nr 3 wyniki analizy mediacji wykazały, że wyższa perseweratywność i reaktywność emocjonalna oraz niższa żwawość były związane z nasileniem się intruzji poprzez utrzymujące się negatywne przekonania o myślach dotyczących braku kontroli i zagrożenia. Wyniki badania nr 4 wskazywały na istotne efekty pośrednie między cechami temperamentu a nasileniem się intruzji. Wyższa reaktywność emocjonalna i perseweratywność oraz niższa żwawość były związane ze skłonnością do stosowania strategii ukierunkowanych na samokaranie, które z kolei związane były z nasileniem się intruzji.

W każdym badaniu część obejmująca wyniki jest bardzo dobrze opracowana, wyniki przedstawione są za pomocą 16 tabel. Konstrukcja tabel jest staranna, opis wyników badań jest poprawny i czytelny. Należy dodać, że mimo dużej liczby danych opracowanie jest bardzo syntetyczne i czytelne. Ważnym jest fakt odniesienia się w każdym badaniu do potwierdzenia lub negacji kolejnych hipotez. Materiał jest bardzo starannie pogrupowany, zgodnie z wcześniej ustalonymi problemami i założeniami.

W dyskusji zawartej na 12 stronach, Doktoranta krytycznie omówiła wyniki badań własnych w odniesieniu do danych z piśmiennictwa. Dyskusja napisana jest w sposób interesujący, ma zachowane właściwe tempo i porusza najbardziej istotne problemy. Jest prowadzona zgodnie z układem czterech badań. Dyskusja świadczy o znajomości zagadnienia i dużej rzetelności naukowej. O dojrzałości naukowej Doktorantki świadczy również fakt dokonania krytycznej analizy ograniczeń badania.

Doktorantka po przeprowadzeniu szczegółowej analizy materiału, skonstruowała wnioski, które odpowiadają na wcześniej ustalone problemy badawcze i założenia.

Uwagi i sugestie

Z obowiązku recenzenta zwracam uwagę na drobne błędy literowe, stylistyczne i edytorskie. Te ostatnie dotyczą zwłaszcza opracowanego piśmiennictwa.

Korzystając z przywileju bycia recenzentem mam również pytania dotyczące przebiegu badań:

Ile osób zostało wykluczonych z badań w związku z niespełnieniem kryteriów lub rezygnacji w trakcie badania?

W jakich latach były prowadzone badania?

Czy grupę badaną we wszystkich czterech badaniach stanowiły te same osoby – dobrane w różnej liczebności, czy w każdym badaniu były to różne osoby?

Podsumowanie

Wymienione uwagi nie dotyczą merytorycznej wartości pracy, mają jedynie charakter drobnych wskazówek, które mogą okazać się przydatne w przyszłym przygotowaniu rozprawy do publikacji.

Podsumowując, rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a całość opracowania dowodzi, że Doktorantka ma dużą wiedzę teoretyczną i umiejętność planowania i realizacji projektu badawczego. Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Eweliny Cichoń pt. „Poznawcze i biologiczne determinanty skuteczności mechanizmu tłumienia. Rola metapoznania i temperamentu w intensywności doświadczania intruzji myślowych”, spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w *art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. W związku z powyższym wnoszę do Rady Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu o dopuszczenie Pani mgr Eweliny Cichoń do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jednocześnie wnoszę o wyróżnienie pracy, biorąc od uwagę bardzo dobrze opracowany i przygotowany projekt badawczy, wykorzystanie różnorodnych metod i narzędzi badawczych, świetnie dobrane narzędzia statystyczne i niezmiernie ciekawe wprowadzenie teoretyczne oparte na bardzo różnorodnym piśmiennictwie.

Prof. dr hab. n. med. i n. zdr. Elżbieta Grochans

KIEROWNIK
Katedry i Zakładu Pielęgniarstwa

prof. dr hab. Elżbieta Grochans